

efter bedöma hur mycket njutning och lidande de olika konsekvenserna innebär? Det skulle man kunna tro, men han säger också att hedonisten är förpliktigad att *inte* tänka för mycket på konsekvenser (s. 80), utan i stället "använda sig av de typer av pragmatiska tumregler som vi alla använder i vårt vardagliga liv" (s. 79). I vilken grad man ska tillämpa hedonistiska kalkyler respektive konventionella tumregler kan variera från person till person (s. 82).

Man kan undra hur mycket som återstår av hedonismen efter alla dessa modifieringar.

LARS BERGSTRÖM

Mary Wollstonecraft, feminismen och frihetens förutsättningar

Lena Halldenius. Översättning Jim Jakobsson

Thales 2016. 222 s. ISBN 978-91-7235-105-9

Mary Wollstonecraft (1759–1797) levde ett för filosofer ovanligt händelse-rikt liv. Litteraturen om henne uppehåller sig inte sällan vid biografiska fakta om hur hon genomled depressioner och ekonomiska svårigheter, hur en misslyckad kärleksrelation ledde henne till att företa en längre resa till Skandinavien och hur hon sedermera gifte sig med anarkisten William Godwin och med honom fick en dotter, Mary Shelley, som kom att författa romanen *Frankenstein*. Det är ingen överdrift att säga att återgivelser av episoder som dessa till stor del kommit att skymma Wollstonecrafts insatser som filosof och politisk tänkare. Det är därför befriande att Lena Halldenius tidigt i sin bok uttrycker ambitionen att analysera och tolka Wollstonecrafts *verk* och inte fastna i levnadsberättelsen om henne (s. 30). Som läsare kan man tacksamt konstatera att Halldenius lyckas väl i sitt uppsåt. Boken är en översättning av den engelska förlagan *Mary Wollstonecraft and Feminist Republicanism: Independence, Rights, and the Experience of Unfreedom* (London: Pickering & Chatto, 2015). Liksom Halldenius har översättaren Jim Jakobsson gjort ett gott arbete.

I Halldenius framställning är Wollstonecraft att betrakta som en feministisk republikan. Enligt 1700-talets republikanism bör samhället styras av en representativ församling som är underkastad folkets makt genom återkommande allmänna val, eftersom detta är en nödvändig förutsättning för individernas frihet. Individuell frihet uppfattas i den republikanska traditionen som självständighet; att vara en fri individ

innebär att man inte är underkastad någon annans godtyckliga maktutövning. Wollstonecrafts republikanism är feministisk därför att hon menar att friheten och de rättigheter och plikter som är kopplade till den tillkommer kvinnor och män i lika hög utsträckning, vilket inte var den gängse uppfattningen bland 1700-talets republikaner.

Wollstonecrafts mest kända verk är *A Vindication of the Rights of Woman*, som kom ut första gången 1792. Två år tidigare hade hon publicerat *A Vindication of the Rights of Man*, som delvis är en replik på den konservativa Edmund Burkes angrepp på den progressive pastorn och filosofen Richard Price och hans försvar av den franska revolutionen 1789. Price hade stor betydelse för Wollstonecrafts intellektuella gärning. Genom honom kom hon i kontakt med förläggaren Joseph Johnson, som skulle publicera flera av hennes verk, och hon delade också flera av Prices filosofiska uppfattningar.

Wollstonecraft skiljer skarpt mellan moral och sedvänjor (*morals and manners*). I likhet med Price och andra samtida rationalister menar hon att moraliska sanningar är universella och eviga och möjliga att inse endast med hjälp av förnuftet. Genuint moraliskt handlande har sin grund i förnuftsbaserade principer och inte i något så föränderligt som känslor av välvilja och sympati. Sedvänjor är inte sällan skadliga både för enskilda individer och för samhället. Ett exempel är föreställningen att det hör till kvinnans naturliga uppgifter att sköta om hemmet och – såtillvida hon tillhör någon av de högre samhällsklasserna – att vara behagfull i sällskapslivet, medan bildning och det offentliga livets bestyr helt och hållet bör vara mannens angelägenheter. Denna sexistiska föreställning är uppenbarligen skadlig för de individer som på grund av den förvägras bildning. Den är likaledes skadlig för samhället eftersom kvinnor som ges tillträde till det offentliga livet också kan bidra till det, påpekar Wollstonecraft, och hon var ju själv ett utmärkt exempel på detta.

Sexismen har som bekant haft otaliga försvarare genom historien. I *A Vindication of the Rights of Woman* är det främst Jean-Jaques Rousseau som får klä skott för Wollstonecrafts förödande kritik som påvisar inkonsekvenser och godtyckligheter i sexistiska tankegångar. En väsentlig poäng hos Wollstonecraft som Halldenius framhåller är att plikter och rättigheter är två sidor av samma mynt. Om man som Rousseau och hans meningsfränder hävdar att kvinnor har plikter måste man också gå med på att de är förnuftiga varelser. Människans unika förnuftsformer skänker henne en medfödd naturlig rättighet till frihet, menar Wollstonecraft. Denna rättighet tillkommer varje mänsklig individ i

lika hög grad (s. 20). Sexistiska sedvänjor är moraliskt förkastliga inte bara därför att de leder till skadliga konsekvenser för enskilda individer och för samhället, de står också ofta i direkt konflikt med den naturliga rättigheten till frihet.

En viktig funktion hos den naturliga rättigheten till frihet är att den möjliggör dygden. En dygdig människa är nämligen en självständig människa, där självständighet både är en fråga om en social relation – att inte vara underkastad en godtycklig makt – och om att ha ett självständigt sinne (s. 44). Det är i själva verket en moralisk plikt för alla mänskliga individer att ständigt sträva efter att utveckla förnuftet, där Gud utgör ett, för människor förvisso ouppnåeligt, ideal av fullkomligt förnuft (s. 138–40). Denna strävan förutsätter social och intellektuell självständighet.

Man skulle kunna tro att ett sätt att i ett slag uppnå självständighet av båda sorterna vore att dra sig tillbaka till elfenbenstornet för att ägna sig åt solitär kontemplation. Ett sådant företag vore emellertid ett misstag eftersom plikten att utveckla förnuftet är, som Halldenius uttrycker det, "ett projekt som är inflätat i det sociala livet" (s. 141–42). Den som uppnår en tillräcklig grad av intellektuell utveckling inser förnuftsmässigt att den naturliga rättigheten tillkommer alla mänskliga individer i lika hög grad. Med denna insikt följer insikten att moralen påbjuder att de förslavade befrias och att institutioner som möjliggör godtycklig maktutövning rivs ned. Den som kultiverar sin sociala och intellektuella självständighet frigör sig från "fåfänga och andra partiska motiv" och hos den "växer en medmänsklighet eller universell kärlek fram helt naturligt" (s. 137). Även läsare som hyser ett motstånd mot etiketteringar kan här känna sig frestade att beteckna Wollstonecrafts moralteori som en sorts kantiansk dygdetik.

Det är tydligt att Wollstonecrafts republikanska syn på frihet och på frihet som en medfödd rättighet som tillkommer alla och envar i lika hög grad gör jämlikheten central. Allas lika rätt till frihet kräver inte bara jämlikhet mellan könen, utan också ekonomisk jämlikhet mellan samhällsklasser. Faktum är att en återkommande kritik i Wollstonecrafts arbeten riktar sig mot de fördärliga konsekvenserna av ekonomisk ojämlikhet. Att den fattige försätts i en förnedrande beroendeställning där hen måste förlita sig på de rikas välgörenhet och "göra ett spektakel av sig själv för att se till att allmosorna inte sinar" (s. 103) är bara en av dem. Den moderna läsarens tankar går här till dagens liberaler som vanemässigt bemöter rapporter om ökande ekonomisk

ojämlikhet med den beskäftiga devisen att "det är fattigdomen och inte rikedom som är problemet". Därifrån är steget inte långt till den för de besuttna bekväma tanken att det är de fattiga och inte de rika som är problemet. Det är de fattiga som ska nöja sig med lägre löner och med sämre bostäder.

I alla händelser står det klart att det slentrianmässiga insorterandet av Wollstonecraft i en liberal tanketradition tenderar att förtiga de radikala inslagen i hennes politiska filosofi (s. 59). Halldenius påpekar också att denna vanliga uppfattning om Wollstonecrafts position i den politiska filosofins historia på ett missvisande sätt knyter hennes teori om rättigheter till John Lockes. Som vi har sett är Wollstonecraft enig med Locke om att det finns naturliga rättigheter men till skillnad från honom räknar hon inte äganderätten som en grundläggande, eller ens naturlig, rättighet. Äganderätten är enligt Wollstonecraft konventionell. Huruvida den är moraliskt önskvärd eller ej beror på dess konsekvenser för individens möjligheter att utnyttja sina grundläggande naturliga rättigheter att leva fritt och självständigt (s. 179–81).

Som jag noterade inledningsvis är Halldenius nog med att inte fastna i redogörelser för biografiska detaljer om Wollstonecrafts liv. Men hon argumenterar ändå för att den "levda erfarenheten" har en viktig plats i Wollstonecrafts tänkande. Med detta menar Halldenius att Wollstonecraft inte bara vill formulera en teori om, och en kritik av, ojämlikhet och underordning som sociala fenomen; hon vill också få sina läsare att förstå vad det innebär, eller hur det känns, att leva som underordnad part i ett samhälle genomsyrat av ojämlikhet. Denna fenomenologiska analys av ojämlikhetens konsekvenser utarbetar hon främst genom gestaltningar av tre olika kvinnoöden i sina två romaner *Mary: A Fiction* (1788) och *The Wrongs of Woman, or Maria: A Fragment* (1798). Bokens fjärde och längsta kapitel ägnas åt intressanta analyser av innehållet i de två romanerna och deras plats i Wollstonecrafts tankevärld.

Ett annat intressant kapitel behandlar Wollstonecrafts syn på revolutionen och i synnerhet den franska, som hon till en början hälsade med entusiasm. Halldenius beskriver hur Wollstonecraft i *An Historical and Moral View of the French Revolution* (1794) med besvikelse, men ändå klar-synt, reflekterar över hur revolutionen delvis förfaller till barbari och hur gamla förtryckare byts ut mot nya i dess efterdyningar. En principiell lärdom är att människor som hunsas tillräckligt mycket och länge förr eller senare gör revolution. Detta är både en allmän empirisk förutsägelse och ett rättfärdigande av revolution som motståndshandling

mot systematiska kränkningar av den naturliga rättigheten till frihet (s. 170). Men revolutioner är svårbemästrade fenomen och reformistens uppgift blir därför att utplåna grogrunden för missnöje och revolution genom att etablera en jämlik samhällsordning, fri från förtryckande hierarkier.

Haldenius har skrivit en lärorik och engagerande bok om en insiktsfull tänkare. Jag hoppas att den blir vida läst.

JONAS OLSON

Positivismstrider

Carl-Göran Heidegren

Daidalos 2016. 203 s. ISBN 978-91-7173-497-6

Författaren till denna bok är professor i sociologi i Lund och boken ingår i ett forskningsprojekt finansierat av Vetenskapsrådet: "Sverige och filosoferna. Universitetsfilosofin i det svenska efterkrigssamhället".

Ordet "positivismstrider" syftar på vetenskapspolitiska kontroverser mellan anhängare av, och motståndare till, en sorts vetenskap – och motsvarande vetenskapsideal – som kan kallas "positivistisk". Tre olika positivismstrider behandlas. Dels en i Norge som till stor del utgick från den norske filosofen Hans Skjervheim och dennes magisteravhandling *Objectivity and the study of man* från 1959, dels den s.k. *Positivismusstreit* som ägde rum något senare i Västtyskland där Karl Popper och Hans Albert konfronterades med bland annat Theodor Adorno och Jürgen Habermas; och slutligen – och framför allt – den diskussion som uppstod i Sverige i samband med Gerhard Radnitzkys doktorsavhandling i vetenskapsteori i Göteborg. Denna avhandling publicerades 1968 i två volymer: *Anglo-Saxon Schools of Metascience* och *Continental Schools of Metascience*.

Den norska positivismkritiken startade redan i slutet av femtiotalet och vände sig mot den av Arne Næss inspirerade traditionen inom filosofi och samhällsvetenskap. Næss var i sin tur påverkad av den logiska positivismen i Wien. Skjervheim verkade för ett deltagarperspektiv snarare än det han såg som ett objektifierande och "positivistiskt" åskådarperspektiv. Någon strid var det dock knappast fråga om: varken Næss eller någon annan "positivist" bemötte angreppen.

I Västtyskland var det mer fråga om strid, inte så mycket mellan Popper och Adorno, som mellan Poppers anhängare Hans Albert och